

Kodeks cywilny¹

z dnia 23 kwietnia 1964 r. (Dz.U. Nr 16, poz. 93)

Tekst jednolity z dnia 17 grudnia 2013 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 121)

Tekst jednolity z dnia 17 lutego 2016 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 380)

Tekst jednolity z dnia 2 marca 2017 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 459)

¹ Niniejsza ustawa dokonuje w zakresie swojej regulacji transpozycji dyrektywy 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 r. w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego (dyrektywa o handlu elektronicznym) (Dz.Urz. WE L 17.7.2000 r. s. 1; Dz.Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 25, s. 399).

Wprowadzenie KC

Literatura: *J. Andrzejewski*, Czy nowa kodyfikacja prawa cywilnego jest potrzebna w czasie kryzysu prawa?, RPEiS 2014, Nr 1; *S.A. Bayitch*, Codification in Modern Times, w: *Civil Law in the Modern World* (red. *A.N. Yiannopoulos*), Baton Rouge 1965; *W. Broniewicz*, Czy potrzebny jest nowy kodeks postępowania cywilnego?, PiP 2004, Nr 4; *R. Cabrillac*, Les codifications, Paris 2002; *P. Caroni*, Gesetz und Gesetzbuch: Beiträge zu einer Kodifikationsgeschichte, München 2003; *R. Cassin*, Codification and National Unity, w: *The Code Napoleon and the Common Law World* (red. *B. Schwartz*), Washington–New York 1956; *W. Czachórski*, Przebieg prac nad kodyfikacją prawa cywilnego PRL, SP 1970, Nr 26–27; *T. Ereciński*, O potrzebie nowego kodeksu postępowania cywilnego, PiP 2004, Nr 4; *tenże*, O uwarunkowaniach, potrzebie oraz zakresie nowego kodeksu postępowania cywilnego, PPC 2010, Nr 1; *J. Frąckowiak*, Ustawodawstwo dotyczące przedsiębiorców pod rządami zasady jedności prawa cywilnego, PPH 2000, Nr 11; *S. Gołąb*, Teoria i technika kodyfikacji, Głos Prawa 1929, Nr 12; *K. Gonera*, Założenia i ogólny kierunek zmian w prawie cywilnym (z prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego), PiP 1997, Nr 9; *K. Gonera, Z. Radwański*, Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego za lata 1997–1999, KPP 2000, Nr 2; *L. Górnicki*, O pojęciu i znaczeniu wielkich kodeksów cywilnych, KPP 2012, Nr 1; *tenże*, Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939, Wrocław 2000; *tenże*, Rozwój idei kodyfikacji prawa od XVIII wieku do współczesności, w: *Vetera Novis Augere*. Studia i prace dedykowane Profesorowi Waławowi Uruszczakowi, t. I (red. *S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stus*), Kraków 2010; *tenże*, Zagadnienie systematyki kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej (1919–1939), KPP 1992, Nr 1–4; *A. Grenon*, Codes et codifications: dialogue avec la common law?, Les Cahiers de Droit 2005, t. 46; *S. Grodziski*, Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919–1947), KPP 1992, Nr 1–4; *M. Janiszewska*, Postulaty kodyfikacyjne wczoraj i dziś, w: *Prawo wobec wyzwań współczesności*, t. II (red. *P. Wiliński*), Poznań 2005; *M. Kępiński*, Czy w Polsce potrzebny jest nowy kodeks cywilny?, RPEiS 2014, Nr 2; *M. Kępiński, M. Seweryński, A. Zieliński*, Rola kodyfikacji na przykładzie prawa prywatnego w procesie legislacyjnym, PL 2006, Nr 1; Korzenie i tradycje współczesnego prawa cywilnego w zjednoczonej Europie (red. *A. Karabowicz, M. Stus*), Kraków 2005; *P. Malaurie*, Peut-on définir la codification? Éléments communs et éléments divers, Revue française d'administration publique 1997, Nr 82; *A. Mączyński*, Uwagi o stanie polskiego prawa cywilnego, PiP 2011, Nr 6; *M. McAuley*, Proposal for a Theory and a Method of Recodification, Loyola Law Review 2003, t. 49; *H. McGregor*, Contract Code: drawn up on behalf of the English Law Commission, Milano 1993; *P. Meijknecht*, Założenia, struktura i treść holenderskiego kodeksu cywilnego, PL 2003, Nr 1; *L. Murillo*, The Evolution of Codification in the Civil Law Legal Systems: Towards Decodification and Recodification, Journal of Transnational Law & Policy 2001, Vol. 11; *A. Ohanowicz*, Unifikacja i reforma prawa cywilnego, RPEiS 1959, Nr 3; *J. Okolski, W. Opalski*, Znaczenie prawa handlowego w świetle koncepcji jedności prawa cywilnego, PPH 1992, Nr 1; *K. Osajda*, Głos w obronie klauzuli zasad współzycia społecznego, w: *Europeizacja prawa prywatnego*, t. II (red. *M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar*), Warszawa 2008; *tenże*, Multiźródłowość: teoria czy praktyka? Atypowe źródła prawa prywatnego, w: *Źródła prawa* (red. *T. Giaro*), Warszawa 2017; *tenże*, Znaczenie zasad prawa dla wykładni prawa (na przykładzie prawa cywilnego), w: *Teoria i praktyka wykładni prawa*. Materiały konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej w dniu 27 lutego 2004 roku (red. *P. Winczorek*), Warszawa 2005; *M. Pazdan*, Kodeks spółek handlowych a kodeks cywilny, PiP 2001, Nr 2; Precedens w polskim systemie prawa. Materiały z Konferencji Zakładu Praw Człowieka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, zorganizowanej 24 czerwca 2008 roku (red. *A. Śledzińska-Simon, M. Wyrzykowski*), Warszawa 2010; *Z. Radwański*, Aktualność posłużenia się częścią ogólną kodeksu cywilnego jako instrumentem regulacji prawa prywatnego, TPP 2010, Nr 4; *tenże*, Pojęcie prawa cywilnego w świetle kodeksu cywilnego (uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*), w: *Polskie prawo prywatne w dobie przemian*. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Młynarczykowi (red. *S. Smoczyńska*), Gdańsk 2005; *tenże*, Prawo cywilne PRL, CPH 1995, Nr 1–2; *tenże*, Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w okresie 1.7.2002–31.12.2003 r., KPP 2004, Nr 2; *tenże*, Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego za II półrocze 2002 r., PL 2003, Nr 1; *tenże*, Trzy lata działalności Komisji Kodyfikacyjnej prawa cywilnego, PiP 2000, Nr 4; *tenże*, Założenia dalszych prac kodyfikacyjnych na obszarze prawa cywilnego, PiP 2004, Nr 3; *tenże*, Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego Rzeczypospolitej Polskiej, RPEiS 2007, Nr 1;

Z. Radwański, K. Gonera, Nowa kodyfikacja prawa prywatnego, MoP 1997, Nr 5; Z. Radwański, R. Zegadło, Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w roku 2004, KPP 2005, Nr 2; ciż, Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w roku 2005, KPP 2006, Nr 2; ciż, Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w roku 2008, KPP 2009, Nr 2; ciż, Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w roku 2009, KPP 2010, Nr 2; ciż, Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego za okres 15 listopada 2006 r. do 31 grudnia 2007 r., KPP 2008, Nr 2; H. Rot, Problemy kodyfikacji prawa PRL, Wrocław 1978; J. Smits, Advanced Introduction to Private Law, Cheltenham 2017; S. Sotysiński, Przepisy ogólne kodeksu spółek handlowych (wybrane zagadnienia), PiP 2001, Nr 1; K. Sójka-Zielińska, Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej, CPH 1975, Nr 2; taż, Wielkie kodyfikacje cywilne XIX wieku, Warszawa 1973; taż, Wielkie kodyfikacje cywilne. Historia i współczesność, Warszawa 2009; W. Szafranski, Pojęcie kodyfikacji w ujęciu historycznym, w: Prawo wobec wyzwań współczesności, t. II (red. P. Wiliński), Poznań 2005; Towards a Chinese Civil Code (red. L. Chen), Leiden 2012; M.S. Waddams, Codification, Law Reform and Judicial Development, Journal of Contract Law 1996, t. 9; B. Wagner, Normatywne związki prawa pracy z prawem cywilnym, w: Księga pamiątkowa w pięćdziesiątą rocznicę śmierci profesora Andrzeja Kijowskiego (red. Z. Niedbała), Warszawa 2010; J. Wasilkowski, Zagadnienie kodyfikacji jednolitego prawa cywilnego, DPP 1947, Nr 1–2; G.A. Weiss, The Enchantment of Codification in the Common-Law World, Yale Journal of International Law 2000, Vol. 25; K. Weitz, Czy nowy kodeks postępowania cywilnego?, PiP 2007, Nr 3; J. Winiarz, Kodyfikacja prawa rodzinnego i opiekuńczego w PRL, w: Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego (red. J. Bleszyński, J. Rajska), Warszawa 1985; F. Zedler, Co dalej z kodeksem postępowania cywilnego?, w: Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.) (red. I. Ratusińska), Kraków 2006; R. Zegadło, Informacja o działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w roku 2010, KPP 2011, Nr 2; tenże, Informacja o działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w roku 2011, KPP 2012, Nr 2; Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej (red. Z. Radwański), Warszawa 2006; R. Zimmermann, Codification: history and present significance of an idea, European Review of Private Law 1995, Vol. 3, Issue 1; tenże, Kodyfikacja – doświadczenia cywilistyczne przemysłane w przededniu wspólnego europejskiego prawa sprzedaży, KPP 2014, Nr 1; K. Zweigert, H. Kötz, Introduction to Comparative Law, Oxford 1998; Cz. Żuławska, Dwadzieścia pięć lat reformowania prawa cywilnego materialnego. Kronika – wspomnienia – refleksje, KPP 2007, Nr 2; taż, Z historii gospodarczej Polski – wspomnienia prawnika z prac przy realizacji polskiej transformacji ustrojowej, Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie 2013, t. LVIII.

Spis treści

A. Kodyfikacja i kodeks 1

B. Geneza, historia obowiązywania i przyszłość Kodeksu cywilnego z 1964 r. 33

C. Miejsce Kodeksu cywilnego w systemie źródeł prawa 63

D. Zakres normowania i zakres zastosowania Kodeksu cywilnego 81

E. Nowelizacje Kodeksu cywilnego 103

A. Kodyfikacja i kodeks

1. Kodeks to rezultat dokonanej kodyfikacji, a więc wyjaśnienie pojęcia „kodyfikacja” powinno poprzedzać zdefiniowanie terminu „kodeks”.

2. Przyjmuje się, że termin „kodyfikacja” w nowoczesnym, funkcjonującym do dziś znaczeniu po raz pierwszy został użyty przez angielskiego prawnika i teoretyka prawa J. Bentham (K. Sójka-Zielińska, Wielkie kodyfikacje 1973, s. 7). W literaturze budzi kontrowersje, kiedy termin „kodyfikacja” został użyty po raz pierwszy (zob. w tej kwestii G.A. Weiss, The Enchantment, s. 448, przyp. 42).

3. Przez kodyfikację rozumie się **ideę zebrania i uporządkowania w jednym zbiorze (kodeksie) rozproszonych przepisów prawnych oraz ich usystematyzowania**, co miałyby sprzyjać lepszemu ich poznaniu i stosowaniu. Choć wcześniej posługiwano się terminem „kodeks”, np. w odniesieniu do słynnej kodyfikacji Justyniana obejmującej prawo rzymskie czy jeszcze starszego tzw. Kodeksu Hammurabiego, to do czasu *J. Benthama* kodyfikacja była w istocie konsolidacją, tzn. polegała na zebraniu razem różnych przepisów prawa. Dopiero od epoki oświecenia, zwanej wiekiem kodyfikacji, przez dokonanie kodyfikacji rozumiano zbudowanie systemu prawa, tzn. nie tylko zebranie obowiązujących dotychczas przepisów prawa, lecz również ich usystematyzowanie i przepojenie wiążącymi szczegółowe normy prawne zasadami. Właśnie w tej epoce powstały pierwsze **tzw. wielkie kodyfikacje**, do których w zakresie prawa cywilnego należy zaliczyć obowiązujące do dziś, choć z bardzo licznymi zmianami, KC franc. (*Code civil z 1804 r.*) oraz KC austr. (*ABGB z 1811 r.*), a także nieobowiązujący już **Landrecht Pruski z 1794 r.** Koniec epoki oświecenia nie oznaczał jednak końca kodyfikacji. Jeszcze w XIX w., a zwłaszcza w XX w. powstawały kodeksy poszczególnych państw. Spośród nich do grona tzw. wielkich kodyfikacji cywilnych zalicza się jeszcze KC niem. (**BGB z 1896 r.**, który wszedł w życie w 1900 r.) oraz KC szwajc. (**ZGB z 1907 r.**, który wszedł w życie w 1912 r.). Później w niektórych krajach dokonano albo ponownych kodyfikacji (Włochy w 1942 r., Portugalia w 1967 r.) albo istotnych zmian w obowiązujących kodeksach (Francja, Niemcy).

3.1. O historycznym znaczeniu pojęć „kodeks” i „kodyfikacja” zob. *L. Górnicki*, O pojęciu, s. 55–58. Zob. także *W. Szafranski*, Pojęcie, s. 107–113; *R. Cabrillac*, Les codifications, s. 56.

3.2. Kodyfikacja francuska stała się wzorem m.in. dla kodyfikacji duńskiej (1838 r.), włoskiej (1865 r.), portugalskiej (1867 r.) i hiszpańskiej (1888–1889 r.).

4. **Dokonanie kodyfikacji prawa wyznaczyło** wyraźnie widoczną **różnicę między** dwoma wiodącymi systemami prawnymi występującymi na świecie (i w samej Europie): **civil law** i **common law**. System *civil law*, nazywany systemem prawa kontynentalnego, funkcjonuje przede wszystkim w krajach Europy kontynentalnej oraz tych państwach pozaeuropejskich, w których go recypowano. Właśnie jedna z jego kluczowych cech to dokonana w nim kodyfikacja prawa. Stąd potocznie mówi się, że reprezentuje on *law in books*, tzn. że prawo wywodzi się z aktów normatywnych, w których zawarto przepisy pozwalające na zdekodowanie norm prawnych podlegających zastosowaniu w praktyce. Natomiast system *common law* działający w Anglii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Australii i innych krajach charakteryzuje brak kodeksów, przynajmniej w oświeceniowym rozumieniu tego terminu. Stąd mówi się, że są to państwa o systemie prawnym *law in action*, tzn. takim, gdzie normy prawne tworzone są w procesie stosowania prawa (inaczej określa się to mianem systemu precedensowego, tzn. takiego, w którym rozstrzygnięcia sądów, a zwłaszcza najwyższych instancji, tworzą precedensy, które, zgodnie z tzw. doktryną *stare decisis*, wiążą inne sądy rozstrzygające analogiczne kwestie).

5. Chociaż skodyfikowanie prawa odróżnia kraje *civil law* od państw *common law*, to **również systemowi common law kodyfikacja prawa nie jest całkiem obca**. Występuje ona w różnych krajach *common law* w różnym stopniu i w różnych formach.

5.1. Przykładem bliskim tradycyjnej kodyfikacji jest kanadyjski kodeks karny. Kodeks ten po raz pierwszy został uchwalony w 1892 r. i podlegał dotychczas licznym nowelizacjom, z czego szczególnie istotne miały miejsce w 1955 r. oraz w 1985 r. Obejmuje on większość obowiązującego kanadyjskiego prawa karnego, choć nie całe. Oficjalny tekst kodeksu jest dostępny na rządowych stronach internetowych Kanady: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46> (data dostępu: 30.12.2016 r.).

5.2. Akty prawne określane mianem kodeksów obowiązują w kilku stanach USA (np. w Kalifornii kodeks cywilny wszedł w życie 1.1.1873 r.; tekst dostępny na: <https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=CIV>) (data dostępu: 30.12.2016 r.).

5.3. Nie są natomiast postaciami kodyfikacji amerykańskie akty prawne noszące w tytule słowo *code* (U.S.C. – *United States Code*), ponieważ termin ten **oznacza jedynie kompilację ustaw** (L. Górnicki, w: System PrPryw, t. 1, 2012, s. 94).

5.4. W Anglii opracowano również kodeks prawa kontraktów, który nie stał się jednak obowiązującym prawem, choć wydano go drukiem. Zob. H. McGregor, *Contract Code, passim*.

6. Za specyficzną dla systemu *common law* kodyfikację można natomiast uznać przygotowywanie **aktów modelowych**, które następnie są podstawą dla uchwalanych przepisów. Najbardziej znane przykłady to amerykańskie *Uniform Commercial Code* oraz *Uniform Probate Code*, które stanowią podstawę prawa w większości stanów USA.

7. Reasumując, należy podkreślić, że **przez kodyfikację rozumie się zebranie i usystematyzowanie norm prawnych należących do konkretnego działu prawa obowiązującego w formie kodeksu oraz sam proces tworzenia kodeksu**. Powszechnie przyjmuje się, że **kodyfikacja to zarówno proces tworzenia prawa, jak i rezultat tego procesu**, zob. S.A. Bayitch, *Codification*, s. 162; M. McAuley, *Proposal*, s. 263. W polskiej doktrynie L. Górnicki podkreśla te dwa ujęcia kodyfikacji (usystematyzowany zbiór prawa oraz proces tworzenia kodeksu) – zob. L. Górnicki, w: System PrPryw, t. 1, 2012, s. 101. Można je nazwać **ujęciem statycznym i dynamicznym** terminu „kodyfikacja”. Wskazane definicje nie wykluczają się, lecz uzupełniają, a dopiero razem w pełni oddają znaczenie analizowanego terminu.

8. Klasycznie rozumiana kodyfikacja to cecha systemu prawnego *civil law*. Współcześnie obserwuje się jednak zbliżanie się do siebie systemów *civil law* i *common law*. Wyraża się to z jednej strony przez wzrost liczby skonsolidowanych, a nawet skodyfikowanych przepisów w państwach *common law* oraz z drugiej strony przez silne praktyczne znaczenie orzeczeń sądowych w krajach *civil law*. Chociaż bowiem prawo kontynentalne nie jest prawem precedensowym w znaczeniu formalnym, to interpretacja nadana obowiązującym przepisom w orzecznictwie sądowym, zwłaszcza sądów najwyższej instancji, *de facto* wiąże nie *ratio imperii*, lecz *imperio rationis*.

8.1. Zob. interesujący zbiór opracowań dotyczących miejsca precedensu w systemie prawa *civil law* na przykładzie prawa polskiego: *Precedens* (red. A. Śledzińska-Simon, M. Wyrzykowski).

9. Zdefiniowanie pojęcia kodyfikacji uprawnia do wyznaczenia granicy między procesami konsolidacji prawa, harmonizacji prawa, unifikacji prawa oraz kodyfikacji prawa, którymi to terminami często operuje się we współczesnym dyskursie prawniczym.

10. **Konsolidacja prawa** przypomina pierwotną, przedoświeceniową kodyfikację, tzn. polega jedynie na **zebraniu w jednym akcie przepisów prawa będących w mocy**. Nie łączy się z ich usystematyzowaniem ani z wyeliminowaniem występujących między nimi sprzeczności. Przykładem dokonania konsolidacji jest przygotowywanie tekstów jednolitych aktów normatywnych w związku ze zmianą prawa.

11. Przez **harmonizację prawa** rozumie się natomiast **zbliżanie systemów prawnych**, tzn. wzmacnianie ich podobieństwa, jednak bez dążenia do ujednoczenia. Rezultat w postaci harmonizacji prawa może być efektem albo zaplanowanego działania (tak np. jest z implementacją dyrektyw unijnych, które wymuszają na państwach członkowskich UE dostosowanie prawa krajowego w sposób, który pozwoli na osiągnięcie przewidzianych w danej dyrektywie skutków), albo spontanicznych zmian prawa krajowego przy wykorzystaniu wzorów obowiązujących w innym państwie.

11.1. Warto zauważyć, że współcześnie zbliżanie się systemów prawa, zwłaszcza w krajach UE, jest naturalnym procesem. Wynika on z łatwości pozyskiwania wiedzy o treści obcego prawa oraz o skutkach jego funkcjonowania, a także z prowadzenia szeroko zakrojonych badań porównawczych. Często poprzedzają one sformułowanie propozycji zmiany legislacyjnej.

12. Wreszcie celem **unifikacji prawa** jest stworzenie **jednolitego zbioru przepisów, który będzie obowiązywał w więcej niż jednym państwie**. Jest to zatem maksymalna forma harmonizacji – dąży nie tyle do podobieństwa między systemami prawnymi, lecz do ich identyczności. Dokonanie unifikacji prawa może przybrać formę jego kodyfikacji, lecz nie jest to konieczne – teoretycznie prawo może zostać zunifikowane nawet bez nadawania mu formy kodeksu. Unifikacja prawa może mieć charakter oficjalny albo prywatny. W pierwszym przypadku skutkuje nadaniem zunifikowanym przepisom mocy powszechnie obowiązującej. Jej przykład to zunifikowanie prawa prywatnego w Polsce po II wojnie światowej w takim zakresie, w jakim się to udało (zwłaszcza prawa zobowiązań). W drugim przypadku jej rezultatem są zbiory zunifikowanych norm, które nie obowiązują z woli prawodawcy, jednak najczęściej strony mogą uczynić je prawem rządzącym istniejącym między nimi stosunkiem prawnym (tak jest np. z zasadami prawa międzynarodowych kontraktów handlowych UNIDROIT, które można uznać za przykład prywatnej unifikacji prawa umów dokonanej w skali globalnej pod auspicjami UNIDROIT).

12.1. Tekst zasad międzynarodowych kontraktów handlowych UNIDROIT jest dostępny na: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf> (data dostępu: 30.12.2016 r.).

13. Kodyfikowanie prawa to trudne i skomplikowane zadanie. Rozwinęła się nawet **nauka teorii i techniki kodyfikacji**, będąca częścią teorii i techniki legislacji w ogólności. Kluczowe znaczenie dla powodzenia kodyfikacji prawa ma precyzyjne wyznaczenie jej celów uwzględniające potrzeby społeczne i stan prawa.

13.1. Zob. w tej kwestii wraz ze wskazaną tam obszerną literaturą: *L. Górnicki*, w: *System PrPryw*, t. 1, 2012, s. 106–118, a zwłaszcza: *S. Gołąb*, *Teoria, passim*.

14. Rezultatem kodyfikacji jest przygotowanie kodeksu.

15. Tak jak brak jest jednoznacznej definicji kodyfikacji, tak też trudno zdefiniować termin „kodeks”.

15.1. Należy jednak odnotować jedyną, jak się wydaje, próbę pośredniego zdefiniowania terminu „kodeks” przez polskiego ustawodawcę, zawartą w § 19 pkt 2 *TechPrawoR*. Wskazano tam, że ustawa może zostać zatytułowana „Kodeks” tylko wówczas, gdy wyczerpująco reguluje obszerną dziedzinę spraw.

16. Najlepszą metodą wydaje się dokonanie tego przez wskazanie **cech, które każdy kodeks powinien posiadać**. W doktrynie wskazuje się następujące cechy:

- 1) moc wiążąca;
- 2) zupełność;
- 3) wyczerpujący charakter;
- 4) systemowy charakter;
- 5) zmiana prawa;
- 6) unifikacyjny charakter;
- 7) zrozumiałość i jasność.

16.1. Zob. *G.A. Weiss*, *The Enchantment*, s. 454 wraz z powołaną tam obszerną literaturą.

17. **Moc wiążąca**. Kodeks jest uchwalany przez organ władzy ustawodawczej i stanowi część prawa powszechnie obowiązującego. *A contrario* ani prywatne kodyfikacje, ani akty modelowe nie mieszczą się w tradycyjnym ujęciu terminu „kodeks”.

18. **Zupełność** kodeksu wyraża się z jednej strony przez to, że kluczowe dla danej gałęzi prawa normy mogą się znaleźć wyłącznie w kodeksie (**materia kodeksowa**). Dzięki temu kodyfikacja prowadzi do ograniczenia liczby źródeł prawa. Z drugiej strony regulacja kodeksowa nie może mieć luk.

19. Wyczerpujący charakter kodeksu oznacza, że kodeks ma objąć w zasadzie wszystkie normy prawne z danego działu prawa, którego dotyczy (np. kodeks cywilny – normy prawa cywilnego).

20. Systemowy charakter oznacza, iż kodeks nie jest prostą kompilacją (konsolidacją) norm z danej gałęzi prawa. Tworzą one system prawa, tzn. kodeks zawiera zarówno **normy szczegółowe (reguły), jak i normy-zasady, które są ze sobą spójne**. Ponadto normy wynikające z kodeksu nie mogą być ze sobą sprzeczne.

21. Wejście w życie każdego kodeksu łączy się z reformą prawa (**zmiana prawa**), ponieważ nawet jeśli założeniem towarzyszącym dokonaniu kodyfikacji było zachowanie treści obowiązującego prawa, już samo zebranie norm z danej dziedziny prawa w jednym akcie prawnym powoduje, że dochodzi między nimi do interakcji. Systemowy charakter kodeksu z kolei wymusza dokonywanie zmian prawa przy kodyfikacji, które polegają choćby na eliminacji sprzeczności między normami prawnymi. Wejście w życie kodeksu zatem, inaczej niż np. dokonanie konsolidacji prawa, łączy się z jego reformą.

22. Kodyfikacja prawa ma także wymiar polityczny, ponieważ obowiązywanie jednego kodeksu w danym państwie wpływa na wzmocnienie jedności tego państwa (**unifikacyjny charakter kodyfikacji**). Zwłaszcza w XIX w. – stuleciu wielkich kodyfikacji – było wyraźnie widoczne, że uchwalanie kodeksów narodowych sprzyjało tworzeniu się państw. Współcześnie skodyfikowanie prawa często jest ważnym spoiwem poszczególnych regionów państw federalnych, np. w Niemczech. Zob. R. Zimmermann, Kodyfikacja, s. 42–43.

23. Mimo że kodeks jest skomplikowanym aktem prawnym, celem kodyfikatorów jest zawsze napisanie przepisów w języku jak najbardziej powszechnie zrozumiałym (zrozumiałość i jasność kodyfikacji). Wymaganie to uzasadnia się przez podkreślenie, że adresatami norm zawartych w kodeksie jest ogół społeczeństwa, a nie wyłącznie prawnicy, a zatem kodeks powinien być zrozumiały. Historia kodyfikacji dowodzi, że cel ten osiągnano z różnym skutkiem: KC szwajc. wskazywany bywa jako przykład wyjątkowo jasnego ujęcia trudnych treści, natomiast zrozumienie przepisów zawartych w KC niem. samym prawnikom często nastręcza trudności (zwłaszcza ze względu na nadmierne, jak się ocenia, wykorzystywaną w tym kodeksie technikę odesłań).

24. Praktyka pokazuje, że współcześnie żaden kodeks nie spełnia wszystkich wskazanych cech, a zatem ich zbiór ma charakter instrukcyjny, a nie wiążący, tzn. że przygotowując nowe kodeksy albo nowelizując już istniejące, powinno dążyć się do spełnienia wymagań wynikających z wyliczonych cech.

25. Wymienione cechy kodeksu bywają też rozmaicie uszeregowywane co do ich istotności. Podkreśla się zwłaszcza konsolidacyjną i stabilizacyjną funkcję kodeksów, która wyraża się przez zebranie rozproszonych aktów prawa stanowionego oraz uporządkowanie wynikających z nich norm prawnych według przyjętego porządku systematycznego. Wskazuje się, że efekt stabilizacyjny kodeksu pozwalają osiągnąć następujące **zasady kodyfikacyjne**: zupełność regulacji, wyodrębnienie części ogólnej przepisów, zdefiniowanie podstawowych pojęć dla danej gałęzi prawa, wymienienie zasad danej gałęzi prawa, zastosowanie logicznej systematyki materii kodeksowej oraz określenie stosunku kodeksu do innych ustaw.

25.1. M. Kępiński, M. Seweryński, A. Zieliński, Rola kodyfikacji, s. 96.

26. Obok tradycyjnego pojęcia „kodeks”, które można nazwać ujęciem sensu stricto, teoretycznie można bronić ujęcia znaczenia terminu „kodeks” sensu largo. Przy tym ujęciu pojęcie to mogłoby znaleźć zastosowanie zarówno w systemie prawnym *civil law*, jak i *common law*. Obejmowałyby wszystkie **akty prawne kluczowe dla danej gałęzi prawa**, które normowałyby zdecydowaną większość kwestii wymagających regulacji. W porównaniu z uję-

ciem wąskim tak rozumiany kodeks nie musiałby zatem mieć charakteru wiążącego (nie musiałby być zatem aktem normatywnym prawa powszechnie obowiązującego) ani nie musiałby systematyzować zebranych norm prawnych (mógłby mieć zatem albo charakter *stricte* kodyfikacyjny, albo tylko konsolidacyjny). Choć przedstawiane szerokie ujęcie znaczenia terminu „kodeks” odbiega od tradycyjnego rozumienia oraz rozmywa jego kontury znaczeniowe, co utrudnia kwalifikowanie konkretnych desygnatów jako będących albo niebędących kodeksami, to na rzecz jego akceptacji przemawiają dwa istotne argumenty. Po pierwsze, nie czyni to z pojęcia „kodeks” bariery między systemami prawnymi *common law* i *civil law*. Przeciwnie, dostrzega się i akcentuje w ten sposób, że w obu systemach prawnych podejmowane są podobne działania zmierzające do uporządkowania obowiązującego prawa, które, ze względu na specyfikę poszczególnych systemów prawnych, przybierają jedynie inną postać. Można bowiem uznać za tak rozumiany kodeks zarówno tradycyjne europejskie kodyfikacje, jak KC franc. czy KC niem., a także amerykańskie prawo modelowe (*model statutes*), a nawet spisane normy prawa wynikające z precedensów – orzecznictwa sądowego (*restatements of law*). Po drugie, jest to **odpowiedź na wyzwania, jakie przed pojęciem kodeksu i kodyfikacji stawiają czasy współczesne** charakteryzujące się w sferze prawa m.in. bardzo dużą dynamiką zmian prawa (czasem określaną nawet „inflacją prawa”), zwiększającym się zakresem normowania i szczegółowością regulacji prawnej oraz wyrażaną (i częściowo realizowaną) potrzebą harmonizacji, a nawet unifikacji prawa – tworzenia prawa ponadpaństwowego. Wydaje się, że aby sprostać tym wyzwaniom, można albo w ogóle porzucić dla nauki prawa pojęcie kodeksu, albo też spróbować je zredefiniować.

27. Wskazane cechy współczesnego środowiska prawnego – wzrost liczby i szczegółowości norm prawnych, częstotliwości zmian prawa, rozwój konstytucjonalizmu oraz idei praw i wolności człowieka, liczba i znaczenie norm prawa regionalnego (np. europejskiego – tworzonego pod auspicjami UE) oraz międzynarodowego – nie tylko w wymiarze teoretycznym przemawiają na rzecz zmiany znaczenia terminu „kodeks” – odejścia od XIX-wiecznej tradycji i uwspółcześnienia go, lecz również prowadzą do postępującej dekodyfikacji (dezintegracji regulacji prawnej). Odmiennie wyjaśnia ten fenomen *L. Górnicki*, który proponuje oddzielenie pojęć „kodyfikacja” i kodeks. W jego ocenie jeżeli dana gałąź prawa została uporządkowana i usystematyzowana, to należy uznać ją za skodyfikowaną. W ramach skodyfikowanej gałęzi prawa może występować wiele ustaw, a kodeks ma być jedynie najważniejszą z nich. W konsekwencji **można nawet mówić o dokonaniu kodyfikacji bez uchwalenia kodeksu**. Pojęcie kodyfikacji powinno zostać oparte na kryteriach merytorycznych (wewnętrznych), a nie formalnych (zewnętrznych).

27.1. Zob. *L. Górnicki*, w: *System PrPryw*, t. 1, 2012, s. 102.

28. Dekodyfikacja polega na lokowaniu coraz większej liczby istotnych norm danej gałęzi prawa poza kodeksem. Szczególnie wyraźnie widać to na przykładzie prawa prywatnego. O ile gdy w 1804 r. we Francji wchodził w życie Kodeks Napoleona, nie tylko obejmował niemal wszystkie normy cywilnoprawne, lecz można było czynić mu zarzut regulowania materii należącej do prawa publicznego, o tyle np. poza aktualnym KC franc. znajduje się wiele kwestii *stricte* prywatnoprawnych (dobry przykład to prawo konsumenckie, które zdecydowano się we Francji uregulować w samodzielnym *Code de la consommation*; Kodeks ten wprowadzono ustawą Nr 93–949 z 26.7.1993 r. Tekst kodeksu dostępny jest na stronie www.legifrance.gouv.fr). Podobnie jest w prawie polskim, gdzie w KC nie ma miejsca na regulację m.in. prawa własności przemysłowej czy sprzedaży konsumenckiej.

29. Podsumowując, należy wskazać, że przez dekodyfikację rozumie się w tym przypadku odejście od zasady zupełności kodeksu oraz regulowanie danej gałęzi prawa przez kodeks i szereg ustaw szczegółowych. To ujęcie terminu „dekodyfikacja” odbiega od chyba najczęściej przyjmowanego znaczenia tego pojęcia, bowiem np. *N. Irti* tak jak wielu innych

autorów uważał, że dekodyfikacja ma miejsce wówczas, gdy kodeks nie jest najważniejszym źródłem prawa w danej gałęzi prawa.

29.1. Zob. L. Górnicki, w: System PrPryw, t. 1, 2012, s. 104–105.

30. Obserwowana dekodyfikacja (dezintegracja regulacji prawnej) skłania do postawienia pytania o **aktualność zupełności jako cechy tradycyjnie rozumianej kodyfikacji**. Wydaje się, że współczesna rzeczywistość czyni spełnienie tego postulatu niemożliwym. Trafnie M. Saffjan podkreśla, że „jest złudzeniem (...), że KC mógłby kiedykolwiek i w jakimkolwiek systemie wyczerpująco regulować całość materii prawa prywatnego” (zob. M. Saffjan, w: System PrPryw, t. 1, 2012, s. 58). Liczba norm prawa cywilnego oraz stopień ich szczegółowości są tak duże, że praktycznie nie można wszystkich norm prywatnoprawnych ująć w jednym akcie prawnym (zresztą technicznie nie było to chyba nigdy możliwe). Powodowałoby to bowiem, że kodeks osiągnąłby bardzo duże rozmiary i byłby bardzo trudny w stosowaniu (osiągnięto by zatem rezultat przeciwny do ułatwienia stosowania tego prawa). Jednocześnie **im większa liczba norm prawnych w kodeksie, tym częstsza konieczność zmiany samego kodeksu, co stoi w sprzeczności z postulatem stabilności kodeksu**.

31. Wydaje się zatem, że w przyszłości **kodeks powinien pełnić przede wszystkim funkcję „ustawy matki”, „ustawy bazowej” dla danej gałęzi prawa** (w tym kierunku również: M. Saffjan, w: System PrPryw, t. 1, 2012, s. 59). Zachowując bardzo **szeroki zakres regulacji, obejmujący wszystkie działy prawa tworzące daną jego gałąź**, ma zawierać stosunkowo **nieliczne przepisy**. W kodeksie jest bowiem miejsce na kluczowe i fundamentalne zasady prawa (zarówno całego prawa cywilnego, jak np. zakaz nadużywania prawa oraz domniemanie dobrej wiary, jak i poszczególnych działów prawa cywilnego, np. zasada swobody umów dla prawa kontraktów, *neminem laedere* dla prawa deliktów, *favor testamenti* dla prawa spadkowego czy *favor matrimonii* oraz zasada dobra dziecka dla prawa rodzinnego), jedynie najważniejsze bardziej szczegółowe normy oraz całą regulację stanowiącą obecnie część ogólną KC. Dzięki takiemu jego kształtowi, po pierwsze, będzie on wymagał zmian wyjątkowo rzadko oraz, po drugie, będzie ustawą zasadniczą dla całej gałęzi prawa (odmiennie niż ma to miejsce współcześnie, np. w prawie polskim nie będzie działów prawa prywatnego, jak prawo rodzinne czy prawo własności intelektualnej, które praktycznie w całości są wyłączone z KC, choć ze względu na cywilnoprawny charakter norm tworzących te działy prawa oczywiście stosuje się do nich wprost część ogólną KC). Jednocześnie taki zakres normowania będzie sprzyjał wzmocnieniu nadrzędnej roli kodeksu względem innych ustaw z danej gałęzi prawa, co może uzasadniać **uczynienie z kodeksów ustaw organicznych**, tzn. takich, którym już na szczeblu konstytucyjnym zostanie zagwarantowane pierwszeństwo względem innych ustaw w hierarchii źródeł prawa i które będą mogły być zmieniane wyłącznie w specjalnym trybie (aktualnie w Polsce nie ma takiej kategorii ustaw – formalnie wszystkie ustawy są sobie równe, a szczególnie tryb prac i warunki uchwalenia dotyczą wyłącznie ustawy budżetowej).

32. Akceptując zatem zjawisko dekodyfikacji (dezintegracji regulacji prawnej) jako współcześnie aktualne i nieuchronne oraz opowiadając się za przewodnią rolą kodeksu dla każdej gałęzi prawa, przy zachowaniu skąpości regulacji kodeksowej, należy stwierdzić, iż **kodeks XXI w. powinien być krótkim aktem normatywnym, któremu będzie towarzyszyła bogata sieć konkretnych ustaw regulujących poszczególne działy prawa**. W zakresie prawa cywilnego obok KC jest zatem miejsce na ustawy o: prawie rzeczowym, prawie umów, prawie czynów niedozwolonych, bezpodstawnym wzbogaceniu, prawie spadkowym, prawie rodzinnym, prawie autorskim, prawie własności przemysłowej i wiele innych. Wydaje się, że dalszy rozwój prawa prywatnego będzie zmierzał właśnie w kierunku dekodyfikacji, czego nie należy uznawać za upadek XIX-wiecznej idei kodeksów i kodyfikacji, lecz za

oznagę potrzeby zredefiniowania tych pojęć. Zjawisko to bywa także określane mianem **rekodyfikacji**.

32.1. *M. McAuley*, Proposal, *passim*; *L. Murillo*, The Evolution, t. 11, *passim*.

B. Geneza, historia obowiązywania i przyszłość Kodeksu cywilnego z 1964 r.

33. Aktualnie obowiązujący KC został **uchwalony 23.4.1964 r.** i wszedł w życie, poza drobnymi wyjątkami, 1.1.1965 r. (art. I PWKC).

33.1. Zob. sumaryczną historię powstania kodeksu cywilnego: *J.M. Kondek*, Komentarz do art. I PWKC.

34. Uchwalenie KC było elementem dobrze przygotowanej i gruntownej kodyfikacji polskiego prawa prywatnego. Ustawodawca był świadom potrzeby nie tylko całościowej regulacji prawa materialnego, lecz również skorelowanej z nim zmiany prawa formalnego, stąd **25.2.1964 r. uchwalono KRO, a 17.11.1964 r. – KPC** (oba te akty prawne weszły w życie także 1.1.1965 r. – zob. art. I PWKRO oraz art. I PWKPC). Jest to **pierwsza i jedyna kodyfikacja polskiego prawa cywilnego**. Kodeks cywilny powstał na podstawie wyników prac prowadzonych jeszcze w okresie międzywojennym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego oraz doświadczeń związanych z funkcjonowaniem po II wojnie światowej prawa zunifikowanego.

35. Współczesne polskie prawo prywatne kształtowało się od 1918 r., pozostając pod wpływem wielu wiodących systemów europejskiego prawa prywatnego, a zwłaszcza prawa francuskiego, niemieckiego, austriackiego oraz szwajcarskiego. Wynikało to z jego historii. W wieku narodzin nowoczesnego prawa prywatnego i zarazem w wieku kodyfikacji Polska nie była państwem niepodległym, a w efekcie nie tworzyła własnego prawa. Na jej terenach obowiązywało prawo tego z państw, w skład którego wchodziły konkretne polskie ziemie. W rezultacie **na ziemiach tworzących dziś Polskę obowiązywało prawo niemieckie** (ziemie zaboru pruskiego), **austriackie** (ziemie zaboru austriackiego), **węgierskie** (Spisz i Orawa – status Węgier w ramach cesarstwa austriackiego, a później Cesarstwa Austro-Węgierskiego pozwalała na częściowo samodzielny rozwój prawa węgierskiego), **rosyjskie** (na ziemiach zaboru rosyjskiego) oraz **francuskie** (na ziemiach centralnych dawnej Polski, gdzie w Księstwie Warszawskim 1.5.1808 r. wprowadzono Kodeks Napoleona, który, ze zmianami, przetrwał w późniejszym Królestwie Polskim, a nawet po likwidacji Królestwa Polskiego jako formie represji po upadku powstania styczniowego). **Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości** po zakończeniu I wojny światowej i zjednoczeniu jej ziem w sensie politycznym trudnym i długotrwałym zadaniem była ich **unifikacja prawna**. W zakresie prawa prywatnego nie udało się tego dokonać aż do wybuchu II wojny światowej.

35.1. *A. Ohanowicz* trafnie wskazuje dwie podstawowe przyczyny, które doprowadziły do tego, że w okresie międzywojennym nie udało się zunifikować całego prawa cywilnego: były to względy polityczne (niechęć do wprowadzenia niepopularnych rozwiązań, np. formy świeckiej zawarcia małżeństwa na ziemiach, gdzie obowiązywała forma wyznaniowa) oraz względy merytoryczne (trudność materii) – zob. *A. Ohanowicz*, Unifikacja, s. 74–75.

36. W konsekwencji braku pełnej unifikacji prawa prywatnego w Polsce w okresie międzywojennym zarówno krajowy obrót handlowy, jak i funkcjonowanie obywateli polskich, a zwłaszcza świadczenie usług prawnych, było bardzo trudne i *de facto* wymagało biegłej znajomości więcej niż jednego systemu prawnego oraz więcej niż jednego języka. Na porządku dziennym były problemy kolizyjnoprawne, nie tylko w typowym wymiarze mię-

dzynarodowym, lecz zwłaszcza międzydzielnicowym (np. gdy mieszkaniec byłego zaboru pruskiego chciał zawrzeć małżeństwo z mieszkanką byłego zaboru rosyjskiego).

36.1. Rozwiązywaniu tych problemów służyło uchwalenie 2.8.1926 r. ustawy o prawie właściwym dla stosunków prywatnych wewnętrznych (prawo prywatne międzydzielnicowe) (Dz.U. Nr 101, poz. 580 ze zm.).

37. Unifikację prawa prywatnego w Polsce rozpoczęto od razu po odzyskaniu niepodległości po zakończeniu I wojny światowej. O szczególnej randze tej sprawy świadczy **powołanie Komisji Kodyfikacyjnej** już ustawą z **3.6.1919 r.**

37.1. Zob. ustawa z 3.6.1919 r. o Komisji Kodyfikacyjnej (Dz.U. Nr 44, poz. 315).

38. Chociaż Komisja Kodyfikacyjna nie zdążyła opracować projektu kodeksu cywilnego, to prace nad jego poszczególnymi częściami były zaawansowane, a ich rezultaty wykorzystano po II wojnie światowej. Najważniejszym osiągnięciem w dorobku Komisji w zakresie prawa cywilnego było **przygotowanie KZ**, który wszedł w życie jako rozporządzenie Prezydenta RP z 27.10.1933 r.

39. Po II wojnie światowej w Polsce brak było zatem nadal zunifikowanego prawa prywatnego. **Unifikacji dokonano stosunkowo szybko** (zakończyła się 1.1.1947 r.) dzięki szerokiemu wykorzystaniu projektów opracowanych jeszcze przez Komisję Kodyfikacyjną w okresie międzywojennym oraz bardzo ograniczonym dyskusjom merytorycznym (nie pracowano również nad tymi działami prawa, które już były zunifikowane, jak np. prawo zobowiązań). **Ujednocicenie prawo nie przyjęło postaci kodeksu, lecz wielu aktów prawnych** (dekretów) dotyczących poszczególnych części prawa cywilnego.

39.1. Zob. dekret z 29.8.1945 r. – Prawo osobowe (Dz.U. Nr 40, poz. 223); dekret z 25.9.1945 r. – Prawo małżeńskie (Dz.U. Nr 48, poz. 270); dekret z 22.1.1946 r. – Prawo rodzinne (Dz.U. Nr 6, poz. 52); dekret z 14.5.1946 r. – Prawo opiekuńcze (Dz.U. Nr 20, poz. 135); dekret z 29.5.1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe (Dz.U. Nr 31, poz. 196 ze zm.); dekret z 8.10.1946 r. – Prawo spadkowe (Dz.U. Nr 60, poz. 328 ze zm.); dekret z 11.10.1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz.U. Nr 57, poz. 319 ze zm.); dekret z 11.10.1946 r. – Prawo o księgach wieczystych (Dz.U. Nr 57, poz. 320 ze zm.); dekret z 12.10.1946 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. Nr 67, poz. 369 ze zm.).

40. Od 1948 r. w różnym tempie, wynikającym z sytuacji politycznej w Polsce, pracowano nad kodyfikacją prawa cywilnego. Pierwszymi rzeczywistymi rezultatami było uchwalenie 27.6.1950 r. ustawy – Kodeks rodzinny (Dz.U. Nr 54, poz. 308 ze zm.) oraz 18.7.1950 r. PWPOPCU.

41. Pierwszy projekt polskiego kodeksu cywilnego opublikowano w 1954 r. i poddano go dyskusji naukowej, w której toku został on krytycznie oceniony i w konsekwencji nie stał się podstawą ustawy. W 1956 r. ponownie powołano Komisję Kodyfikacyjną, której jednym z celów było przygotowanie projektu kodeksu cywilnego (osobą za to odpowiedzialną był przede wszystkim *J. Wasilkowski*). Komisja opublikowała pierwszą wersję projektu w 1960 r. Kolejny, poprawiony projekt był gotowy już w 1961 r. Od tej pory zdecydowano się na istotną i wywierającą konsekwencje do dziś decyzję o wyłączeniu z zakresu kodeksu cywilnego prawa rodzinnego, co prowadziło do dalszych niezależnych prac nad kodeksem cywilnym oraz kodeksem rodzinnym. Kolejny projekt złożono do Sejmu w 1962 r. Po pewnych zmianach w toku prac sejmowych został on **uchwalony 23.4.1964 r. jako obowiązujący do dziś Kodeks**.

41.1. Zob. Projekt kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa 1954, oraz Projekt kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa 1960, Projekt kodeksu cywilnego oraz przepisów wprowadzających kodeks cywilny, Warszawa 1962.

Wprowadzenie KC

42. Mimo że KC powstawał w okresie wczesnego PRL, to został napisany w sposób nawiązujący do tradycji wielkich kodyfikacji cywilnych, a nie prawa sowieckiego (w przeciwieństwie np. do kodeksu cywilnego NRD). Regulacje typowe dla ówczesnego ustroju polityczno-ekonomicznego w większości przypadków stanowiły samodzielną całość, rodzaj „nakładki” na pozostałe kodeksowe normy, co umożliwiło relatywnie łatwe ich usunięcie po 1989 r. oraz prawidłowe działanie Kodeksu w całkiem odmiennej rzeczywistości. Trudniejsze okazało się przezwyciężenie problemów związanych z zakresem regulacji kodeksu – **poza kodeksem**, głównie ze względów politycznych i ideologicznych, **uregulowano m.in. prawo rodzinne (KRO), prawo o księgach wieczystych i hipotece (KWU) oraz prawo handlowe (KH)**. Z tych części prawa cywilnego współcześnie jedynie prawo handlowe, zgodnie z **zasadą jedności prawa cywilnego**, udało się silnie zintegrować z prawem cywilnym, a odrębnie obowiązuje nie KH, lecz KSH.

42.1. O zasadzie jedności prawa cywilnego zob. zwłaszcza: *J. Okolski, W. Opalski, Znaczenie prawa handlowego, passim; J. Frąckowiak, Ustawodawstwo, passim.*

42.2. Zob. ocenę kodyfikacji z 1964 r. (i trwających nad nią prac) z perspektywy po transformacji ustrojowej: *Cz. Żuławska, Dwadzieścia pięć lat, s. 305–315.*

43. Przepisy wynikające z ducha czasu, w jakim KC powstawał, można podzielić według różnych kryteriów. Po pierwsze, na takie, które już uchylono oraz na nadal obowiązujące. Typowym przykładem tych pierwszych była zasada jedności własności państwowej oraz stratyfikacja własności. Do dziś natomiast w prawie polskim istnieje instytucja użytkowania wieczystego, mimo że od dawna trwają dyskusje nad potrzebą jej usunięcia z Kodeksu. Po drugie, na przepisy oceniane krytycznie w nowej rzeczywistości polityczno-społecznej (np. regulacja zasad odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę, których krytyka znalazła szczególny wyraz po wejściu w życie Konstytucji RP z 1997 r. w wyr. TK z 4.12.2001 r. (SK 18/00, OTK 2001, Nr 8, poz. 256), w którego następstwie regulację tę zmieniono (zob. ustawa z 17.6.2004 r., Dz.U. Nr 162, poz. 1692 ze zm.), oraz takie, które mogą świadczyć o rozwoju prawa cywilnego (np. wprowadzenie monizmu w zakresie kodeksowych klauzul generalnych w miejsce wcześniejszego tradycyjnego pluralizmu).

43.1. Zob. o przewadze jednej klauzuli zasad współżycia społecznego nad kilkoma klauzulami tradycyjnymi: *K. Osajda, Głos w obronie, s. 113–116.* Dominuje jednak w doktrynie pogląd o wadliwości zastąpienia tradycyjnych klauzul generalnych przez jedną klauzulę zasad współżycia społecznego i współcześnie powraca się do dawnych klauzul w nowo uchwalanych przepisach.

44. Do 1989 r. KC ulegał relatywnie niewielkim zmianom. Istotne nowelizacje dotknęły go później (co do ich klasyfikacji oraz wyszczególnienia najbardziej doniosłych zmian zob. pkt E).

44.1. Zob. o zmianach prawa prywatnego w okresie PRL po kodyfikacji: *Cz. Żuławska, Z historii gospodarczej, s. 337–350.*

45. Szczególnie trudne zadanie związane było z wprowadzaniem pierwszych zmian w KC po 1989 r. wynikających z transformacji ustrojowej i gospodarczej Polski.

45.1. Zob. uwagi dotyczące tamtych zmian: *Cz. Żuławska, Dwadzieścia pięć lat, s. 317.*

46. **Od 1996 r. prace nad zmianami KC dokonywane były przy udziale Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (KKPC)** powołanej uchwałą Rady Ministrów Nr 109/96 z 17.9.1996 r. i nawiązującej do tradycji przedwojennej Komisji Kodyfikacyjnej oraz swojej poprzedniczki, którą była Komisja do spraw Reformy Prawa Cywilnego. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego podjęła pracę 5.12.1996 r.

46.1. Podstawą działania Komisji do spraw Reformy Prawa Cywilnego, w której funkcję przewodniczącego pełnił pierwotnie *J. Jodłowski*, a później *W. Czachórski*, było zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z 6.9.1986 r., niepubl. Zob. sprawozdanie z rozpoczęcia jej prac: Inauguracyjne posiedzenie Komisji do

Spraw Reformy Prawa Cywilnego, PiP 1987, Nr 2, s. 128–130. O pracach komisji zob. *Cz. Żuławska*, Dwadzieścia pięć lat, s. 324–331.

46.2. Warto zauważyć, że jeszcze wcześniej, bo w 1981 r., została powołana wskutek decyzji podjętej na I Ogólnopolskiej Konferencji Pracowników Wymiaru Sprawiedliwości „Solidarność” Komisja Prawa Cywilnego (jako jeden z zespołów tematycznych mających społecznie zajmować się przygotowaniem nowych aktów prawnych), której pracom przewodniczył *S. Grzybowski* – zob. *Cz. Żuławska*, Dwadzieścia pięć lat, s. 318–324.

46.3. Treść uchwały Rady Ministrów Nr 109/96 z 17.9.1996 r. powołującej Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego jest dostępna w PL 1997, Nr 1, s. 155–158 oraz w KPP 1997, Nr 1, s. 175–177.

46.4. W skład pierwszej KKPC wchodził: *Z. Radwański* (przewodniczący), *T. Erciński* (zastępca przewodniczącego), *K. Gonera*, *G. Bieniek*, *A. Catus*, *M. Kępiński*, *E. Łętowska*, *A. Mączyński*, *M. Pazdan*, *J. Rajski*, *W. Rymś*, *S. Sołtyński*, *F. Zedler*, *Cz. Żuławska*.

46.5. Zob. materiały dotyczące wznowienia prac Komisji Kodyfikacyjnej: *Cz. Żuławska*, Dwadzieścia pięć lat, s. 332–334; *K. Gonera*, *Z. Radwański*, Sprawozdanie, s. 487 i n.; *Z. Radwański*, Trzy lata działalności, s. 3 i n.; *tenże*, Sprawozdanie, 2003, s. 191 i n.; *tenże*, Sprawozdanie, 2004, s. 589 i n.; *Z. Radwański*, *R. Zegadło*, Sprawozdanie, 2005, s. 533 i n.; *ciż*, Sprawozdanie, 2006, s. 495 i n.; *ciż*, Sprawozdanie, 2008, s. 565–569; *ciż*, Sprawozdanie, 2009, s. 573–579; *ciż*, Sprawozdanie, 2010, s. 571–576; *R. Zegadło*, Informacja, 2011, s. 561–564; *tenże*, Informacja, 2012, s. 563–567.

46.6. Wiele materiałów z początków prac KKPC, a także wcześniejszych prac innych ciał nad zmianami prawa, w szczególności działalności Rady Legislacyjnej, zostało zebranych przez *Cz. Żuławsą* i *J. Żuławskiego*. Przekazali je oni do Zbiorów Specjalnych Biblioteki Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Zob. *Cz. Żuławska*, Z historii gospodarczej, s. 338.

47. Zmiany regulacji statusu prawnego KKPC dokonano rozp. Rady Ministrów z 22.4.2002 r. w sprawie utworzenia, organizacji i trybu działania Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1741). Zgodnie z tym rozporządzeniem członków KKPC powoływał Prezes Rady Ministrów na wniosek Ministra Sprawiedliwości. Jak wynikało z § 8 rozporządzenia, do zadań KKPC należało: przygotowywanie założeń i ogólnych kierunków zmian w prawie cywilnym, rodzinnym i gospodarczym prywatnym, a także opracowywanie założeń oraz projektów o podstawowym znaczeniu dla systemu prawa cywilnego, rodzinnego i gospodarczego prywatnego z uwzględnieniem zadań wynikających z potrzeb harmonizacji prawa polskiego z prawem europejskim. Projekty ustaw przyjęte przez KKPC na posiedzeniu plenarnym jej przewodniczący przedstawiał Ministrowi Sprawiedliwości, a ten przedstawiał je Radzie Ministrów w zwykłym trybie legislacyjnym.

47.1. Jednak 17.12.2015 r. Minister Sprawiedliwości odwołał wszystkich członków KKPC, mimo że jeszcze nie upłynęła ich kadencja. Do chwili obecnej nie powołano nowych członków i Komisja nie wznowiła pracy.

48. Przyszłość KC z 1964 r. nie rysuje się jasno.

49. Na pierwszych posiedzeniach KKPC po jej ukonstytuowaniu, zakreślając prace stojące przed Komisją, stwierdzono, że należy raczej reformować niż rekodyfikować polskie prawo cywilne. Wskazano też szereg ważnych argumentów za tym przemawiających

49.1. Zob. *Z. Radwański*, *K. Gonera*, Nowa kodyfikacja, s. 178; *Z. Radwański*, Założenia, s. 5; *K. Gonera*, Założenia, s. 80. Założenie to utrzymano po powołaniu nowego składu KKPC w 2002 r.; zob. *Z. Radwański*, Założenia, s. 5.

50. Jednakże na posiedzeniu 22.1.2004 r. KKPC zmieniła swoje stanowisko i zdecydowano o rozpoczęciu prac nad nowym kodeksem cywilnym, za czym wypowiedziała się też Rada Legislacyjna.

50.1. Zob. *Z. Radwański*, Założenia, s. 7 i *M. Kępiński*, *M. Seweryński*, *A. Zieliński*, Rola kodyfikacji, s. 100.

Wprowadzenie KC

51. Odtąd trwają intensywne dyskusje nad potrzebą i kształtem (zakresem regulacji, strukturą, treścią) nowego kodeksu, którym towarzyszą rozważania o jednoczesnej potrzebie przygotowania nowego kodeksu postępowania cywilnego.

51.1. Co do prac nad przyszłym KC zob. zwłaszcza referat *Z. Radwańskiego* wygłoszony na posiedzeniu Komitetu Nauk Prawnych PAN 13.5.2004 r. – *M. Zubik*, Sprawozdanie z posiedzenia KNP PAN, PiP 2004, Nr 8, s. 120–122, oraz dyskusję przeprowadzoną w związku z konferencją zorganizowaną pod auspicjami Instytutu Nauk Prawnych PAN oraz NS poświęconą kwestii nowej kodyfikacji cywilnej – zob. sprawozdanie z tej konferencji: *M. Wróbel*, MoP 2007, Nr 13, s. 733–740.

51.2. Co do prac nad przyszłym KPC zob. zwłaszcza: *T. Ereciński*, O uwarunkowaniach, s. 9, *passim*; *tenże*, O potrzebie, s. 3, *passim*; *W. Broniewicz*, Czy potrzebny jest, s. 11, *passim*; *F. Zedler*, Co dalej, s. 309, *passim*; *K. Weitz*, Czy nowy kodeks, s. 13, *passim*.

52. Rezultatem prac koncepcyjnych KKPC dotyczących nowego KC było przygotowanie i opublikowanie Zielonej Księgi zawierającej założenia dla nowego kodeksu.

52.1. Zielona Księga, 2006. Zob. także: *Zob. Z. Radwański*, Zielona Księga, 2007, s. 5–6.

53. Zielona Księga wywołała w polskiej doktrynie mniejszą dyskusję, niż można było przypuszczać.

53.1. Zob. jednak sprawozdanie z konferencji zorganizowanej pod auspicjami NS oraz Instytutu Nauk Prawnych PAN i głosy wypowiedziane w jej toku: *M. Wróbel*, MoP 2007, Nr 13, s. 733–740.

54. Sformułowanie w Zielonej Księdze założeń kierunkowych dla nowej kodyfikacji pozwoliło na przystąpienie do prac nad treścią konkretnych przepisów. Zakończeniem ich pierwszego etapu było ogłoszenie projektu Księgi I Kodeksu cywilnego.

54.1. Projekt został wydany w wersji drukowanej: Księga pierwsza kodeksu cywilnego: projekt z uzasadnieniem, Warszawa 2009.

55. Najobszerniejszy komentarz do tego projektu, a zarazem jego krytyka, to stanowisko Izby Cywilnej SN ogłoszone po gruntownym przeanalizowaniu tej propozycji.

55.1. Projekt Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Sprawozdanie z dyskusji przeprowadzonej w Izbie Cywilnej Sądu Najwyższego, PS 2010, Nr 2, s. 104–123. Zob. odpowiedź na sformułowane tam uwagi krytyczne: *Z. Radwański*, Uwagi do sprawozdania z dyskusji przeprowadzonej w Izbie Cywilnej Sądu Najwyższego nad „Projektem Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza”, PS 2010, Nr 5, s. 5–15.

56. Doktryna również sceptycznie podchodzi do potrzeby uchwalenia nowego kodeksu oraz krytycznie ocenia rzeczoną propozycję Księgi I nowego kodeksu.

56.1. Zob. zwłaszcza *A. Mączyński*, Uwagi, s. 17.

57. Mimo tej krytyki KKPC powołana w 2011 r. na nową kadencję, tym razem pod przewodnictwem *T. Erecińskiego*, kontynuowała prace nad przygotowaniem kompletnego projektu kodeksu cywilnego oraz wstępnych założeń do projektu nowego kodeksu postępowania cywilnego aż do chwili odwołania wszystkich jej członków.

57.1. W doktrynie również trwała dyskusja. Przykładowo można wskazać wypowiedź wyraźnie kwestionującą potrzebę nowej kodyfikacji *J. Andrzejewskiego*, Czy nowa kodyfikacja, s. 77–90, oraz polemiczną względem niej obronę poglądu o kontynuacji prac w tym zakresie – *M. Kępiński*, Czy w Polsce, s. 237–244.

58. Po odwołaniu wszystkich członków KKPC osoby zaangażowane w prace kodyfikacyjne dały początek prywatnej inicjatywie – Akademickiemu Projektowi Kodeksu Cywilnego (AKPC). Do współpracy włączono szersze grono cywilistów. Inicjatywa zmierza do poddania pod dyskusję i ewentualnie przygotowania optymalnego projektu przyszłego kodeksu cywilnego, uwzględniającego dotychczasowy dorobek KKPC, doświadczenia obcych systemów prawnych oraz najnowszy stan nauki prawa.

58.1. Inicjatywa na swojej stronie internetowej (<http://www.projektkc.uj.edu.pl>; data dostępu: 30.12.2016 r.) publikuje przygotowywane projekty, które tym samym poddawane są możliwości dyskusji i krytyki w środowisku naukowym, a także informacje o prowadzonych pracach (np. o organizowanych konferencjach).

58.2. Należy zauważyć, że organizacyjnie prace nad APKC przypominają prowadzone wcześniej w Europie prace nad europejskim kodeksem cywilnym, a zwłaszcza prace nad *Draft Common Frame of Reference*. Prace koordynuje powołany przez wszystkie osoby włączone w inicjatywę Komitet Sterujący, a nad jakością przygotowywanych projektów ma zwłaszcza czuwać Komitet Redakcyjny. Poszczególne zagadnienia opracowują powołane w tym celu zespoły problemowe.

58.3. Prace nad AKPC pośrednio nawiązują do inicjatyw prawników polskich z 1981 r., którzy ukonstytuowali wówczas społeczne zespoły mające zajmować się przygotowaniem nowych aktów prawnych, które działały w ramach powołanej również w 1981 r. Społecznej Rady Legislacyjnej i Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych. Zob. w tej kwestii: Cz. Żuławska, *Dwadzieścia pięć lat*, s. 317.

59. Przedstawiona w zarysie historia dotychczasowych prac nad nową kodyfikacją cywilną nie tylko nie pozwala na określenie, kiedy nowy kodeks mógłby wejść w życie, ale również czy w ogóle do zmiany kodeksu cywilnego dojdzie. Tym bardziej że prowadzona dyskusja ujawniła, iż można sformułować istotne racje przemawiające zarówno za, jak i przeciw potrzebie takiej kodyfikacji (abstrahując od uwag dotyczących konkretnych rozwiązań prawnych, jakie miałyby zawierać).

60. Wskazuje się następujące argumenty przemawiające za potrzebą uchwalenia nowego kodeksu cywilnego:

- 1) nieadekwatność obowiązującego KC do nowoczesnych wyzwań w zakresie regulacji prawa prywatnego;
- 2) pozostawienie w KC pozostałości instytucji z prawa socjalistycznego, których bez podejścia systemowego do zmiany Kodeksu nie da usunąć się (np. klauzula generalna zasad współżycia społecznego w miejsce tradycyjnych klauzul generalnych czy instytucja prawa użytkowania wieczystego);
- 3) uchwalenie nowego KC to jedyna droga dla integracji prawa cywilnego (zwłaszcza przez włączenie do zakresu regulacji prawa rodzinnego);
- 4) konieczność eliminacji rozbieżności terminologicznych między KC a uchwalanymi wspólnie ustawami szczegółowymi przez uporządkowanie tej kwestii;
- 5) zbyt daleko posuniętą dekodyfikację, powodującą, że w KC zaczyna brakować kluczowych norm prawnych dotyczących objętych nim instytucji prawnych (np. konstytutywny charakter wpisu do księgi wieczystej przy powstaniu prawa użytkowania wieczystego).

61. Przeciwko potrzebie uchwalenia nowego kodeksu cywilnego przemawiają następujące argumenty:

- 1) aktualnie obowiązujące polskie prawo cywilne w pełni odpowiada wszystkim demokratycznym standardom i po usunięciu elementów wynikających z doktryny socjalistycznej z KC nie różni się on w zasadzie od kodyfikacji z krajów Europy zachodniej;
- 2) mimo że polski KC został uchwalony w 1964 r., to jego tradycji nie należy poszukiwać w obowiązującym wówczas ustroju państwowym, lecz w okresie międzywojennym – przygotowane wówczas projekty były podstawą prac nad Kodeksem, a uczestniczyli w nich przede wszystkim specjaliści wykształceni jeszcze przed wojną;
- 3) wiele lat obowiązywania KC i stosowania go w praktyce doprowadziło do powstania bogatej literatury i judykatury, które w znakomitym stopniu nie tylko dostosowały brzmienie zawartych w nim norm do rzeczywistych potrzeb, lecz również wyjaśniły znaczenie jego przepisów, co sprzyja pewności prawa i bezpieczeństwu obrotu. Dużą stratą dla ciągłości rozwoju nauki prawa cywilnego w Polsce mogłoby być odejście od tych osiągnięć i potrzeba interpretowania aktu rangi kodeksowej praktycznie od nowa;

Wprowadzenie KC

4) z techniczno-prawnego punktu widzenia, co do zasady, Kodeks nie budzi zastrzeżeń – powszechnie dostrzegana jest wysoka jakość legislacyjna tego aktu, widoczna szczególnie w porównaniu z aktami powstającymi współcześnie;

5) każda zmiana prawa ze swej natury godzi w stabilność prawa i bezpieczeństwo prawne (dotyczy to zwłaszcza skodyfikowanych instytucji prawnych, które przeniknęły już do całego systemu prawnego), a zatem jest uzasadniona tylko wówczas, gdy spodziewane korzyści są znacznie istotniejsze od tego rodzaju strat, a co do tego w kontekście zmiany KC cywilnego można mieć wątpliwości;

6) KC to ważny filar całego systemu prawa – jego zmiana oznaczałaby konieczność uregulowania wszelkich innych instytucji, które, w różnym zakresie, korzystają z regulacji kodeksowej; być może zadanie to byłoby jeszcze bardziej pracochłonne i trudniejsze niż przygotowanie samego kodeksu;

7) *de lege lata* uchwalenie nowego kodeksu podlega zwykłej procedurze legislacyjnej, co narażałoby jego treść na nacisk różnych grup *lobbingowych* (trafnie A. Ohanowicz podkreśla, że „kodyfikacja, jak w ogóle ustawodawstwo, jest sprawą w pierwszym rzędzie polityczną, a nie naukową” – zob. A. Ohanowicz, Unifikacja, s. 74), a także na wprowadzenie do spójnej treści szeregu wypadkowych poselskich poprawek;

8) dynamika związana z rozwojem europejskiego prawa prywatnego, zwłaszcza w zakresie tworzenia prawa przez UE, nie sprzyja aktualnie nowej kodyfikacji, która już choćby z tego powodu, niezależnego od krajowego prawodawcy, od początku narażona byłaby na częste zmiany;

9) mimo upływu wielu lat od momentu transformacji ustrojowej polski system prawny wciąż nie może zostać uznany za okrzepły, co uzasadniałoby podjęcie wysiłków kodyfikacyjnych. Stan kryzysu prawa trwa, a to nie jest dobry moment na kodyfikację.

62. Zgodzić się trzeba z tezą J. Andrzejewskiego, który twierdzi, że nietrafne jest oczekiwanie na to, że lepsze prawo przyjdzie od ustawodawcy. Nawet najlepszy projekt może ulec w toku prac parlamentarnych takim zmianom, że całkowicie utraci jakość (J. Andrzejewski, Czy nowa kodyfikacja, s. 79). Co więcej, autor ten postuluje, uwzględniając aktualny kontekst rozwoju prawa, przyjęcie jako metody nie kodyfikacji, a właśnie dekodyfikacji – stworzenie systemu ruchomego, którego rdzeniem byłyby zasady prawa doprecyzowane co do treści przez orzecznictwo i wypowiedzi doktryny (J. Andrzejewski, Czy nowa kodyfikacja, s. 88). Mimo rewolucyjnego charakteru tego pomysłu wydaje się, że nie tyle jest on opisem przyszłości, co rejestracją stanu, jaki powoli nastaje, z uwagi na ogrom norm prawa prywatnego, które wymykają się Kodeksowi i znajdują się w wielu okołokodeksowych ustawach.

C. Miejsce Kodeksu cywilnego w systemie źródeł prawa

63. Artykuł 87 Konstytucji RP wyznacza zamknięty katalog źródeł prawa powszechnie obowiązującego, do którego należą: konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia oraz akty prawa miejscowego. Artykuł 9 Konstytucji RP, stanowiący o tym, że Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego, pozwala na rozszerzenie tego katalogu o nieratyfikowane umowy międzynarodowe oraz o prawo zwyczajowe. W doktrynie prawa międzynarodowego publicznego nie budzi wątpliwości, że zwyczaj to jedno z podstawowych źródeł tego prawa.

63.1. Zob. zamiast wielu: W. Czapliński, A. Wyrozumska, Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe, Warszawa 1999, s. 60–79.

64. Ponadto z art. 91 ust. 3 Konstytucji RP wynika, że jeżeli ratyfikowana przez Polskę umowa konstytuująca organizację międzynarodową to przewiduje, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami.

64.1. Dotyczy to przede wszystkim tzw. prawa wtórnego UE, czyli zwłaszcza rozporządzeń oraz dyrektyw UE.

65. Doświadczenia praktyczne sugerują jednak potrzebę odmiennego spojrzenia na katalog źródeł prawa, który jawi się raczej jako otwarty i elastyczny – zwłaszcza, jeśli uwzględnimy znaczenie i wpływ orzecznictwa sądowego na nadawanie normom prawnym zawartym w przepisach konkretnego kształtu.

65.1. Zob. szersze rozwinięcie tej koncepcji: *K. Osajda, Multiźródłowość – teoria czy praktyka? Atypowe źródła prawa prywatnego*, w: *Źródła prawa. Teoria i praktyka* (red. T. Giaro), Warszawa 2017.

66. **Kodeksy nie stanowią szczególnego rodzaju źródła prawa. Z perspektywy formalno-prawnej są równe wszystkim innym ustawom**, ponieważ uchwalane są właśnie w formie ustawy.

66.1. W doktrynie od dawna dostrzega się jednak ich specyfikę. Zob. *R. Zimmermann, Kodyfikacja*, s. 40. Wskazuje się, że kodeks powinien stanowić nowe epicentrum systemu źródeł prawa danej dziedziny (*P. Caroni, Gesetz*, s. 38).

66.2. Istotna różnica dotyczy jednak etapu przygotowania projektu aktu normatywnego.

66.3. Zob. orz. TK z 18.10.1994 r. (K 2/94, OTK 1994, Nr 2, poz. 36).

67. W przypadku czterech najistotniejszych kodeksów – KC, KK, KPC oraz KPK – powołano komisje kodyfikacyjne, których zadaniem jest opracowywanie ewentualnych nowelizacji tych aktów prawnych oraz opiniowanie projektów ustaw wpływających na treść i stosowanie kodeksów. Mimo że KKPC stanowi organ wpływający w sposób znaczący na jakość merytoryczną zmian kodeksu, to, niestety, jej umocowanie formalnoprawne jest słabe. W konsekwencji projekty przygotowane w łonie Komisji lub przez nią pozytywnie zaopiniowane trafiają na zwykłą ścieżkę legislacyjną. Oznacza to, że w toku prac w parlamencie posłowie i senatorowie mogą do nich zgłaszać poprawki, które czasami istotnie wypaczają sens projektów i w rezultacie psują jakość samego kodeksu. Obserwacja przedstawionej praktyki skłania nawet do rozważenia *de lege ferenda*, czy nie byłoby zasadne wprowadzenie do Konstytucji kategorii ustaw organicznych. Byłyby one enumeratywnie wymienione w Konstytucji, a tryb ich zmiany byłby szczególnie: decydujący głos wciąż należałby do parlamentu, ale jednocześnie parlament mógłby taką ustawę albo w całości przyjąć, albo odrzucić – nie byłoby możliwości dokonywania jej zmian już na etapie parlamentarnym.

68. Bardziej powściągliwe postulaty idące w tym samym kierunku, tzn. podkreślenia szczególnej pozycji kodeksów względem pozostałych ustaw zawierających normy prawne należące do danej gałęzi prawa, formułowane są w doktrynie. *Z. Radwański* proponuje wprowadzenie do KC normy prawnej jednoznacznie przesądzającej, że przepisy KC stosuje się do stosunków cywilnoprawnych regulowanych przez normy pozakodeksowe (*Z. Radwański, Pojęcie*, s. 37; *Zielona Księga*, 2006, s. 22). Z kolei *M. Saffjan* nie wyklucza zamieszczenia w KC dyrektywy interpretacyjnej wskazującej na pierwszeństwo norm kodeksu względem pozakodeksowych norm prawa prywatnego (*M. Saffjan*, w: *System PrPryw*, t. 1, 2012, s. 76).

69. Konsekwencją faktu, że kodeksy są równe innym ustawom, jest to, iż **dowolna ustawa może kodeks zmienić**. Powoduje to duży chaos, częste, nawet przypadkowe zmiany kodeksu i sprzyja jego dezintegracji.

70. Pytanie o **relację między kodeksem a innymi ustawami**, mimo ich równego statusu z perspektywy źródeł prawa, jest istotne, ponieważ doktryna przypisuje kodeksom szczególną rolę w systemie prawa.

70.1. Zob. *Zielona Księga*, 2006, s. 20; *M. Kępiński, M. Seweryński, A. Zieliński, Rola kodyfikacji*, s. 95.

71. Czasami szczególną rolę kodeksu w systemie prawa podkreśla nawet ustawodawca.

Wprowadzenie KC

71.1. Stosowną regulację zawiera np. art. 1.3 ust. 2 kodeksu cywilnego litewskiego z 18.7.2000 r., Valstybes žinios, 2000-09-06, Nr 74-2262: „Jeigu yra šio kodekso ir kitu įstatymu prieštaravimų, taikomos šio kodekso normos, išskyrus atvejus, kai šis kodeksas pirmenybę suteikia kitu įstatymu normoms”. Regulację tę powołuje *M. Safjan* – zob. *M. Safjan*, w: System PrPryw, t. 1, 2012, s. 69, przyp. 123.

71.2. Ustawodawca polski zdaje się również dostrzegać tę specyficzną pozycję Kodeksu w systemie źródeł prawa, ponieważ w § 9 TechPrawodR uznaje kodeks za ustawę podstawową dla danej dziedziny spraw.

72. **Kodeksy są uważane za „konstytucje” tych gałęzi prawa, których dotyczą.** Oprócz konkretnych norm prawnych zawierają również zasady prawa ważne dla danej gałęzi prawa, które mają znaczenie nie tylko dla wykładni samego kodeksu, lecz wszystkich norm prywatnoprawnych obecnych w systemie prawa.

72.1. Określa się to mianem interpretacyjnej roli kodeksu; zob. Zielona Księga, 2006, s. 21.

72.2. Zob. o zasadach prawa w odniesieniu do prawa cywilnego zwłaszcza: *K. Osajda*, Znaczenie zasad prawa, s. 261–283.

73. Kodeks wyznacza także siatkę terminologiczną dla danej gałęzi prawa.

73.1. *M. Safjan*, w: System PrPryw, t. 1, 2012, s. 71.

74. Ponadto KC stanowi punkt odniesienia w przypadku luk i kwestii nieuregulowanych w innych ustawach.

75. Oprócz wskazanych zasad ogólnych rządzących relacją między KC a innymi aktami prawnymi z zakresu prawa prywatnego niejednokrotnie albo same przepisy KC wpływają na kształt tych relacji, albo czynią to przepisy tych innych aktów prawnych.

76. Spośród przepisów KC odnoszących się do współstosowania norm wynikających z przepisów zawartych w Kodeksie z normami wynikającymi z innych ustaw jako przykłady można wskazać **art. 820 KC** (wyłączający stosowanie przepisów KC o umowie ubezpieczenia do ubezpieczeń morskich oraz reasekuracji) **oraz art. 775 KC** (wyłączający stosowanie przepisów KC o umowie przewozu do rodzajów przewozów uregulowanych w innych ustawach). *Z. Radwański* wyróżnia trzy grupy przepisów KC dotyczących relacji między normami z KC i normami z innych aktów prawnych: uzupełniające (odsyłają do szczegółowej regulacji kwestii w przepisach pozakodeksowych, np. art. 35 KC), wskazujące wprost na zastosowanie przepisów KC do stosunków cywilnoprawnych regulowanych przez przepisy pozakodeksowe (np. art. 110 KC) oraz wyłączające lub ograniczające zastosowanie przepisów KC do stosunków cywilnoprawnych regulowanych przez przepisy pozakodeksowe (np. art. 820 KC).

76.1. Zob. Zielona Księga, 2006, s. 23–24.

77. Jeżeli chodzi o **unormowanie relacji między przepisami KC a przepisami innych ustaw z zakresu prawa prywatnego**, które zawierają konkretne normy prawne dotyczące tej kwestii, **na wskazanie tytułem przykładu zasługują art. 2 KSH oraz art. 300 KP.**

77.1. Notabene znamieną jest systematyka powołanych aktów prawnych, jeśli chodzi o ułożenie rzeczonych przepisów. Artykuł 2 KSH to kluczowy przepis ułożony zaraz po określeniu normatywnym zakresu samego Kodeksu (co jest przedmiotem normowania art. 1 KSH), natomiast art. 300 KP znajduje się wśród przepisów końcowych. Z formalnoprawnego punktu widzenia lokalizacja powołanych przepisów w zasadzie nie ma znaczenia, jednak dobrze ilustruje „dystans” tych aktów prawnych wobec KC. O ile bowiem KSH stanowi jedynie wyspecjalizowaną regulację części prawa korporacyjnego (prawa spółek handlowych) będącego bez wątpienia częścią prawa cywilnego, o tyle prawo pracy to już samodzielny dział prawa, który jedynie wywodzi się z prawa cywilnego.

78. Artykuł 2 KSH przewiduje, że w sprawach dotyczących tworzenia, organizacji, funkcjonowania, rozwiązywania, łączenia, podziału i przekształcenia spółek handlowych nieure-

gulowanych w KSH stosuje się przepisy KC, a jeżeli wymaga tego właściwość (natura) stosunku prawnego spółki handlowej, przepisy te stosuje się odpowiednio (zasadą jest zatem stosowanie przepisów KC wprost, a jedynie wyjątkowo odpowiednio).

78.1. Zob. zwłaszcza z bogatej literatury dotyczącej tej kwestii: *M. Pazdan*, Kodeks spółek handlowych, s. 32; *S. Sołtyśński*, Przepisy ogólne, s. 3 i n.

79. Natomiast art. 300 KP stanowi, że w sprawach nieunormowanych przepisami prawa pracy do stosunku pracy stosuje się odpowiednio przepisy KC, o ile nie są sprzeczne z zasadami prawa pracy (zasadą jest zatem odpowiednie stosowanie przepisów KC).

79.1. Zob. zwłaszcza z bogatej literatury dotyczącej tej kwestii: *B. Wagner*, Normatywne związki, s. 353 i n.; *M. Rączkowski*, w: *M. Gersdorf, K. Rączka, M. Rączkowski*, Kodeks pracy. Komentarz, Warszawa 2010, s. 1069–1096.

80. Mimo odmiennego brzmienia art. 2 KSH i art. 300 KP pozwalają na sięganie do norm Kodeksu cywilnego na podobnych zasadach, jeśli się zważy, że przez „odpowiednie stosowanie przepisów” rozumie się powszechnie w doktrynie i judykaturze stosowanie wynikających z tych przepisów norm wprost, z modyfikacjami, a nawet niestosowanie ich w ogóle.

D. Zakres normowania i zakres zastosowania Kodeksu cywilnego

81. Zakres normowania ustawy oznacza kwestie, których dotyczą zawarte w niej normy prawne (uregulowane tam zagadnienia), natomiast przez zakres zastosowania ustawy rozumie się stosunki prawne, na których powstanie, treść lub zakończenie mają wpływ normy prawne zawarte w ustawie.

82. Zakres normowania KC wynika z tradycji pandektowej, wykorzystanej w konstrukcji Kodeksu.

82.1. Zob. szerzej o genezie takiej systematyki KC: *L. Górnicki*, w: System PrPryw, t. 1, 2012, s. 125–142.

82.2. Można wyróżnić trzy sposoby budowy struktury kodeksu. Najstarsza tradycja wywodzi się z klasycznego prawa rzymskiego, które dzieliło się na *personae*, *res* i *actiones*. Reprezentują ją np. KC franc. i KC austr., a wyróżnia je brak części ogólnej (np. w KC franc. właściwą materię regulacyjną poprzedza sześć przepisów, które jednak przede wszystkim pełnią funkcję przepisów wprowadzających oraz regulujących zastosowanie kodeksu w czasie i przestrzeni). Nowszą jest właśnie tradycja pandektowa, którą zastosowano np. w KC niem. Charakteryzuje ją podział kodeksu na pięć części (ksiąg): część ogólną, prawo rzeczowe, prawo zobowiązań, prawo rodzinne i prawo spadkowe. Odmienny sposób uporządkowania treści kodeksu cywilnego przyjęto w nowym kodeksie cywilnym holenderskim, gdzie podstawowy podział jest przeprowadzony na regulację problematyki materialnej i niematerialnej. Zob. w tej kwestii: *P. Meijknecht*, Założenia, s. 69 i n.

83. Kodeks cywilny dzieli się na księgi, tytuły, działy, rozdziały i oddziały. Zawiera cztery księgi poświęcone odpowiednio części ogólnej, prawu rzeczowemu, zobowiązaniom i prawu spadkowemu. Wskazane tytuły ksiąg kodeksu w sposób najbardziej ogólny określają zakres jego normowania. Część ogólna zawiera normy mające zastosowanie do wszystkich pozostałych części (np. dotyczące pojęć czynności prawnej i oświadczenia woli). Prawo rzeczowe reguluje własność i inne prawa rzeczowe. Zobowiązania obejmują prawo kontraktów, deliktów, bezpodstawnego wzbogacenia, *negotiorum gestio*, przy czym strukturalnie dzielą się na część ogólną i część szczegółową, gdzie w części szczegółowej uregulowano poszczególne typy umów nazwanych. Wreszcie prawo spadkowe zawiera regulację prawną związaną z dziedziczeniem majątku oraz odpowiedzialnością za długi spadkowe i ochroną osób najbliższych zmarłego.